

IL VILLAGGIO GIULIANO-DALMATA DI ROMA (1947-2003). CRONACA E STORIA DI UOMINI E FATTI.

Znanstveni skup, Rim, 19. XII. 2003., i knjiga, Rim, XII. 2003.

U organizaciji *Društva za fijumansku, istarsku i dalmatinsku kulturu u Laciju* (*Associazione per la Cultura Fiumana, Istriana e Dalmata nel Lazio*) i *Povijesnog arhiva Muzeja Rijeke*, Rim (*Archivio Museo storico di Fiume*), 19. prosinca 2003. u Rimu je održan znanstveni skup pod nazivom *Il villaggio Giuliano-Dalmata di Roma (1947-2003). Cronaca e storia di uomini e fatti* (*Julijsko-dalmatinsko selo Rima (1947. – 2003.). Kronika i povijest ljudi i činjenica*). Priopćenja s toga skupa objavljena su također u prosincu 2003. g. u knjižici istoga naziva. U predgovoru toga izdanja, koji je napisao sâm predsjednik Društva i direktor Arhiva dr. Marino Micich, stoji kako je skup posvećen svim julijsko-dalmatinskim ljudima koji su umrli u progonstvu i koji su cijeli život proveli radeći za Italiju i nadajući se povratku u svoj zavičaj – zemlju slobodnih ljudi. Napominje kako je bitno da se sazna za nepravdu nanесenu 350.000 ljudi, koji niti su bili nasilni niti su mrzili ikoga, već su se borili za visoke moralne, građanske i kulturne vrijednosti.

U knjižici se nalazi šest radova i dva svjedočanstva. Prvome radu autor je M. Micich: *L'Archivio Museo storico di Fiume della Società di Studi Fiumani. Laboratorio di Memoria (1963-2002)* (*Povijesni Arhiv Muzeja Rijeke Društva riječkih studija. Laboratorij sjećanja u razdoblju 1963. – 2002.*). U tome radu riječ je o nastanku i djelovanju te institucije, koju je osnovalo Društvo riječkih studija 1963. unutar *Julijsko-dalmatinskoga sela Rima*; stoga najprije govori o povijesnim prilikama u to doba. Naime, 1947. je potpisan Pariški mir – autor ga naziva "Diktat" – kojim Italija gubi područja na istočnoj obali Jadrana. Autor govori o 400.000 Talijana koji su ostali pod antidemokratskim i totalitarnim režimom komunističke Jugoslavije pod vodstvom maršala Josipa Broza Tita. U razdoblju 1945. – 1948. g. Zadar (od 1944.), Rijeka, Pula i dr. istarski gradovi bili su gradovi-duhovi, gdje su jugoslavenske trupe ljude bacale u fojbe (smrtonosne jame), zatvarale ih te progonile. Mnogi su od njih s tih područja pobjegli u Italiju, gdje su od 1946. osnovali mnoga društva (od kojih mnoga više ne postoje), kao npr. *Società Nautica "Eneo"*, *Orchestra d'Archi "Tartini"*, zatim sekcija *Cluba Alpino Italiano* s časopisom *Liburnia*, *Liberо Comune di Fiume* u progonstvu koji izdaje dnevne novost

La Voce di Fiume i dr. Pod vodstvom Attilia Depolija i drugih riječkih intelektualaca, kao što su, npr. Enrico Burich, Giorgio Radetti, Gian Proda i Vincenzo Brazzoduro osnovano je 1960. g. *Društvo riječkih studija* u Rimu (*Società di Studi Fiumani*). To se društvo bavi izdavačkom djelatnošću te redovito izdaje časopis jadranskih studija *Fiume*. Godine 2000. *Društvo riječkih studija* mijenja naziv u *Društvo jadranskih studija* (*Società di Studi Adriatici*), što pokazuje želju redakcije da se bave širim područjem od same Rijeke, tj. čitavom istočnojadranskom obalom. Autor smatra da proučavanje povijesti Istre, nekadašnje Rijeke i Dalmacije nije pitanje nostalgije već temeljni uvjet kako bi se nadišle traume prognanika i kako bi se ljudi oslobodili mitova i povijesnih laži vezanih za svoju prošlost. Također dodaje kako je bitno da i Europa sazna za tu povijest i za sudbinu 350.000 Talijana, žrtava totalitarnih i antidemokratskih političkih ideologija. I nakraju govori da je *Julijsko-dalmatinsko selo*, nastalo 1948. u rimskoj periferiji kao rezultat iskrenoga rada Zajednice (pritom misli na prognanike koji su se tamo doselili s istočne obale Jadrana) koja je dostojno radeći rekonstruirala svoj život, a da u svoju djecu nije usadila bilo kakav osjećaj mržnje ili želje za osvetom. Na kraju rada navodi kako su sljedeći tekstovi posvećeni ljudima koji su pridonijeli toj zajednici, a kojih više nema.

Prva od tih ličnosti jest Amedeo Colella (1922. – 1975.), pjesnik i umjetnik, o kojemu je pisala Roberta Fidanzia. Rođen je u Puli. Bio je zaposlen i aktivno je djelovao u *Opera Assistenza Profughi Giuliani e Dalmati* (*Rad potpore julijsko-dalmatinskim izbjeglicama*). U *Quartiere Giuliano-Dalmata* (*Julijsko-dalmatinski kvart*) ostavio je mnoge radove: slike, mozaike, vitraje, spomenike i dr. U njegovim djelima prisutni su religiozni motivi, istarski pejzaži i pejzaži okolice Rima te portreti Istraniki. Napravio je i spomenik egzodusa (nalazi se unutar Kvarta), koji se sastoji od mozaika i komemorativnoga stećka, a predstavlja pet gradova simbola julijsko-dalmatinske tragedije: Trst, Goricu, Pulu, Rijeku i Zadar. Osim likovnom umjetnošću, bavio se i pisanjem stihova raznolike tematike, kao što je domoljubna, ljubavna, pejzažna, te je često izražavao ljubav prema rodnoj Istri i Puli. Ono što je zajedničko njegovu cjelokupnom kulturološkom, umjetničkom i društvenom angažmanu jest prisutnost sentimentalnog motiva pripadnosti rodnoj zemlji.

Sljedeći rad posvećen je dalmatinskom novinaru Silvanu Dragu (1924. – 1987.), a napisao ga je Emiliano Loria. Drago je rođen u Zadru, iz kojega je protjeran, te je i sâm bio prognanik nastanjen u Rimu. Kao građanin i intelektualac borio se protiv vlastitog osjećaja ljutnje i poniženja. Obnašao je razne funkcije: glavnog urednika RAI-a za inozemstvo, suradnika u rimskim dnevnim novinama *Il Tempo* (*Vrijeme*), novinara i odgovornog urednika tjednog časopisa *Difesa Adriatica* (*Jadranska obrana*) i dr. U tome tjedniku pisao je o vanjskoj politici, te obrađivao razne teme kao što su

npr. Pariški mirovni sporazumi (1947.), pitanje Slobodnog teritorija Trsta, Londonski sporazumi (1954.), Osimski sporazumi (1975.), o KP Italije i dr. Bavio se i pitanjima napuštenih dobara prognanika te problemom prihvaćanja izbjeglica u Italiji. Godine 1961. završio je na sudu te je optužen zbog povrede časti predsjednika FNR Jugoslavije Josipa Broza Tita, što je, prema autoru, težak udarac slobodi riječi i štampe. I, nakraju, Loria napominje kako je glavni cilj novinara Silvana Draga bio da ljudi upoznaju i shvate julijsko-dalmatinsku kulturu.

Slijedi rad Fabija Rocchija o Lodovicu Zerijavu (1913. – 1999.), učitelju rođenom u Materiji (Slovenija). Autor daje njegov životopis, u kojem govori da je neko vrijeme djelovao u didaktičkom krugu *Podgrad*, u Istri, te ističe kako je za vrijeme Drugoga svjetskog rata čak i on kao učitelj imao vrlo težak život. U Rim dolazi 1947., gdje je zaposlen u *Casa del Bambino Giuliano all'Eur* (*Kuća za julijsku djecu*) kako bi se brinuo za izbjeglu djecu. Bio je aktivan u Društvu za studije "Dante Alighieri", u julijsko-dalmatinskoj sekciji (Rim), te kao orguljaš i učitelj glazbe u Julijsko-dalmatinskom kvartu. Dobio je razna priznanja za svoju kulturnu i školsku djelatnost, no bio je skroman i nije volio popularnost. Volio je i umjetnost. Sâm autor ovoga priloga po- hađao je četvrti razred kada je Zeriav podučavao posljednju godinu te iz vlastitog iskustva govori o njemu kao o vrlo voljenom učitelju.

Donatella Schürzel svoj je rad posvetila istarskom piscu i pjesniku Bepiju Nideru (1914. – 1992.), kojega je osobno poznavala. Rođen je u Rovinju, ali već sa šest mjeseci odlazi kao izbjeglica u Češku, zatim se seli u Štajersku, pa u Pulu, a 1937. dolazi u Labin, gdje podučava glumu u lokalnom kazališnom društvu. Nakon kapitulacije Italije (1943.) surađuje s Pokretom otpora. Nakon oslobođenja direktor je talijanske škole, a 1945. g. osniva prvo talijansko kazališno društvo Istre. Zbog svoje aktivnosti kao član *Associazione Partigiani Italiani* (*Udruženje talijanskih partizana*), *Governo Militare Alleato* (*Savezna vojna vlada*) prognala ga je u Rim 1947. godine. Od 1948. surađuje na RAI-ju, zatim radi kao redatelj i glumac u raznim kazalištima i centrima. Radio je kao učitelj i profesor, a pisao je i pjesme, te primio i mnoge književne nagrade. U njegovim pjesmama prisutna su kolektivna i osobna sjećanja istarskih ljudi te sjećanja na istarsku zemlju, posebice na njegov rodni Rovinj, zatim slike bolne prošlosti. Pisao je i ljubavne stihove posvećene svojoj supruzi Miri te dijalekatske stihove, gdje svoje mjesto nalazi Istra i druga posebno voljena mjesta.

Sljedeći rad govori o o. Flaminiju Rocchiju (1913. – 2003.), koji je svoj život posvetio prognanicima; autor mu je Gianclaudio de Angelini. Rođen je u Nerezinama na o. Lošinju, u obitelji Sokolić, čije je prezime bilo talijanizirano u Rocchi. S 24 godine postao je svećenik, te je djelovao kao vojni kapelan na otoku Gorgoni (Italija) i na Korzici (Francuska). Osobno nije osjetio komunističku opsadu rodnoga otoka, ali

njegova obitelj jest. Od 1947. g. nalazi se u Rimu, gdje pomaže prognanicima u *Julij-sko-dalmatinskom selu Rima*, te se bavi i problematikom dobara koja su Istrani, Riječani i Dalmatinci ostavili pod pritiskom Titovih Jugoslavena. Bio je članom društva koje se bavilo problematikom prognanika sa sjedištem u Lihtenštajnu, a objavio je razne studije, članke i rasprave te održao niz predavanja vezanih uz tu tematiku. Autor je knjige *Lesodo dei 350 mila Giuliani, Fiumani e Dalmati* (Egzodus 350 tisuća Julijana, Fijumana i Dalmatinaca), u kojoj govori o tužnim događajima koji su natjerali u progonstvo istarske, riječke i dalmatinske ljude. Govori o deportacijama i groznim pogubljenjima, ali – kako autor naglašava – ne da bi rasplamsao mržnju Talijana prema Slovencima i Hrvatima (*gli Slavi*), već iz dužne samilosti prema žrtvama. Godine 1990. ostvario se njegov cilj osnivanjem Društva za fondaciju "P. Flaminio Rocchi".

Na kraju knjižice nalaze se i dva svjedočanstva. Prvo je napisao Oliviero Zoia *Ricordi del Villaggio (Sjećanja sela)*, čiji su roditelji bili optanti za Italiju, a on se prisjeća kako se kao malo dijete igrao s drugom djecom u Julij-sko-dalmatinskom kvartu izoliran od ostatka svijeta. Drugi je autor Diego Zandel: *Quei 'padiglioni' non ci sono più ma sopravvivono dentro di noi (Onih 'paviljona' više nema, ali žive unutar nas)*. Opisuje kako je izgledao Kwart i čime su se bavili ljudi te kako danas stanovnici Rima više ne znaju priče tamošnjih stanovnika, već samo znaju da se radi o ljudima koji govore venetskim dijalektom te da potječu iz gradova koji se danas nalaze s druge strane istočne granice Italije.

Ova knjižica posvećena je generaciji koja je djelovala ili živjela u julij-sko-dalmatinskoj zajednici Rima. Kao što i sâm podnaslov kaže, radi se o kronici i povijesti ljudi i događaja u razdoblju od 1947. do 2003. godine, odnosno o razdoblju od Pariških mirovnih sporazuma 1947., kada su dijelovi istočnojadranske obale, međunarodno pravno od 1920. i od 1924. pod Italijom, pridruženi maticama zemljama Hrvatskoj i Sloveniji (u novoj Jugoslaviji), pa do godine kada je održan znanstveni skup, čiji je sažetak ova knjižica. Dakle, radovi su posvećeni ljudima koji su pomagali prognanicima s područja istočne jadranske obale, s time da su i sami bili rođeni na tome području s kojega su morali otići. Autori ne daju povijesni kontekst i povijesne činjenice o vremenu prije 1947. godine, niti o vrlo teškome položaju apsolutno većinskoga pučanstva – hrvatskoga i slovenskoga, već kreću od te godine opisujući teške sudbine ljudi koji su do tada živjeli na području tadašnje Rijeke, Istre i Dalmacije.

Nina Spicijarić Paškvan